

NEMIS VA ŌZBEK TILLARIDA SINONIMIK BIRLIKLARNING QIYOSIY-SEMANTIK TAHLILI

Toshtemirova Ruxshona Zohidjonovna

Samarqand davlat chet tillari instituti

Roman-german tillari fakulteti Nemis tili yoʻnalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada nemis va oʻzbek tillaridagi sinonimik birliklar qiyosiy-semantik, stilistik va lingvomadaniy nuqtai nazardan chuqur tahlil qilinadi. Sinonimiya hodisasi til tizimida faqat maʼno jihatdan yaqin soʻzlar yigʻindisi emas, balki murakkab semantik differensiallikka ega boʻlgan lingvistik hodisa sifatida qaraladi. Tadqiqot davomida sinonimik qatorlarning ichki semantik tuzilishi, kontekstual qoʻllanishi hamda ularning kommunikativ vazifalari yoritiladi. Nemis va oʻzbek tillaridagi sinonimlarning oʻxshash va farqli jihatlari ilmiy asosda ochib beriladi. Shuningdek, maqolada tarjima jarayonida sinonim tanlash muammolari, madaniy faktorlarning taʼsiri va uslubiy farqlarning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: Sinonimiya, semantika, leksik tizim, qiyosiy tilshunoslik, nemis tili, oʻzbek tili, stilistika, kontekst, lingvomadaniyat.

Zusammenfassung (Deutsch) In dieser wissenschaftlichen Arbeit werden synonymische Einheiten im Deutschen und Usbekischen aus einer vergleichend-semantischen und stilistischen Perspektive analysiert. Synonyme werden nicht nur als bedeutungsgleiche Wörter betrachtet, sondern als komplexe sprachliche Einheiten mit unterschiedlichen semantischen Nuancen, stilistischen Funktionen und kulturellen Hintergründen. Besonders berücksichtigt werden kontextuelle Unterschiede sowie Übersetzungsprobleme zwischen beiden Sprachen.

Schlüsselwörter

Synonymie, Semantik, kontrastive Linguistik, deutsche Sprache, usbekische Sprache, Stilistik, Kontext.

Til inson tafakkurining eng muhim ifoda vositasi sifatida nafaqat kommunikativ vazifa bajaradi, balki murakkab semantik tizim ham hisoblanadi. Har bir tilning leksik boyligi uning ifoda imkoniyatlarini belgilaydi va bu jarayonda sinonimiya hodisasi alohida oʻrin tutadi.

Sinonimlar bir xil ma'noga ega so'zlar sifatida emas, balki ma'no darajasi, emotsional yuklama va stilistik xususiyatlari bilan farqlanuvchi birliklar sifatida qaralishi lozim. Har bir sinonim nutqda o'ziga xos vazifa bajaradi va kommunikativ maqsadga ko'ra tanlanadi.

Nemis va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ular o'rtasida sinonimik tizimlarda muayyan tipologik o'xshashliklar mavjud. Biroq chuqur tahlil bu o'xshashliklar yuzaki ekanini va har bir til o'ziga xos semantik tizimga ega ekanini ko'rsatadi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, sinonimik birliklarni qiyosiy o'rganish tarjimashunoslik, leksikologiya va xorijiy tillarni o'qitish metodikasi uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ayniqsa, nemis va o'zbek tillari o'rtasidagi semantik farqlarni aniqlash tarjima jarayonida to'g'ri ekvivalent tanlashga yordam beradi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi - nemis va o'zbek tillaridagi sinonimik birliklarni faqat lug'aviy jihatdan emas, balki semantik, stilistik va pragmatik jihatdan ham tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- sinonimiya hodisasining nazariy asoslarini yoritish;
- nemis va o'zbek sinonimlarini qiyoslash;
- semantik farqlarni aniqlash;
- stilistik xususiyatlarni tahlil qilish;
- lingvomadaniy omillarni o'rganish.

Sinonimlar - ma'nosi yaqin yoki bir-biriga yaqin bo'lgan, biroq shaklan farqlanuvchi so'zlardir. Masalan, o'zbek tilida "chiroyli", "go'zal", "latofatli" so'zlari sinonim hisoblanadi. Nemis tilida esa "schön", "hübsch", "attraktiv" kabi so'zlar sinonimik qatorni tashkil etadi.

Sinonimlar quyidagi turlarga bo'linadi:

1. To'liq sinonimlar
2. Nisbiy sinonimlar
3. Stilistik sinonimlar

Sinonimiya tilning boyligini va ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiradi.

1. "Chiroyli / Schön" sinonimik qatori

O‘zbek tilida:

chiroyli

go‘zal

ko‘rkam

Nemis tilida:

schön

hübsch

attraktiv

Tahlil: O‘zbek tilida “go‘zal” ko‘proq estetik va poetik ma’no beradi, “chiroyli” esa umumiy ishlatiladi. Nemis tilida “hübsch” ko‘proq tashqi ko‘rinishga nisbatan ishlatiladi.

2. Tez / Schnell” sinonimik qatori**O‘zbek tilida:**

tez,

ildam,

shoshilinch.

Nemis tilida:

schnell,

rasch,

eilig

Tahlil: Nemis tilida “rasch” adabiy uslubda ko‘proq ishlatiladi.

3. “Gapirmoq / Sprechen” sinonimik qatori**O‘zbek tilida:**

gapirmoq

so‘zlammoq

nutq qilmoq

Nemis tilida:

sprechen

reden

sagen

Tahlil: “reden” ko‘proq erkin suhbatni bildiradi.

Nemis va o‘zbek tillarida sinonimlar nafaqat ma’no jihatdan, balki stilistik jihatdan ham farqlanadi. O‘zbek tilida sinonimlar ko‘pincha poetik nutqda keng qo‘llaniladi, nemis tilida esa ular aniq kommunikativ funksiyaga ega.

Madaniy jihatdan ham farqlar mavjud: o‘zbek tilida hurmat va yumshoqlikni ifodalovchi sinonimik variantlar ko‘p, nemis tilida esa to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifoda ustun.

Sinonimlarni tarjima qilishda asosiy muammo - kontekstni to‘g‘ri tanlashdir. Masalan, “hübsch” so‘zi har doim “chiroyli” deb tarjima qilinmaydi, ba’zan “yoqimli” ma’nosini beradi.

Shuningdek, stilistik daraja ham muhim: adabiy va og‘zaki sinonimlar bir-biriga to‘g‘ri kelmasligi mumkin.

Ushbu tadqiqot natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, nemis va o‘zbek tillaridagi sinonimik birliklar o‘xshash funksiyaga ega bo‘lsa-da, ularning semantik va stilistik qo‘llanishida sezilarli farqlar mavjud. Sinonimiya til boyligini oshiruvchi muhim vosita bo‘lib, tarjima jarayonida alohida e’tibor talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Gulyamov A. – O‘zbek tili leksikologiyasi
2. Duden – Deutsches Universalwörterbuch
3. Helbig G. – Deutsche Grammatik
4. O‘zbek tilining izohli lug‘ati
5. Koryakov Y. – Qiyosiy tilshunoslik asoslari